

BAKAJSZA ANDRÁS

Tusakodás egy életen át

Istenkeresés és -közelítés Rákos Sándor verseiben

„balkezes-sorsút védtél balsorsomban...
én istenem hát köszönet ezért is” (*Ima*)

Az 1921-es kálmánházi születésű Rákos Sándor huszonöt évesen búcsúzott el „szerelmes” (első) szülőföldjétől, Szabolcs megyétől és Nyíregyházától: „Egy nyaláb verssel és az elhivatottság gyötrő hitével” költözött a fővárosba. Első könyve 1949-ben szokatlan, bizarr címen jelent meg: *Az eb válaszol*.

Ő maga a „gazdátlan eb”, akit kivertek, megaláztak (félzsídó származása miatt). Aligha számít csodának, hogy már pályája kezdetén nekifeszül a legnagyobb, végső kérdések egyikének: „Milyen csillagra vetettél engem, Uram / Lényeid itt fölfalják egymást... ide számúztél...” (*Áldozati tábla*). Vádat lobbant az Örökkévaló szemére: Közönyös egeid alatt... élni nem, csak túlélni tanult.” (*Túlélők*)

Vele egyidős kortársa, Pilinszky, a katolikus költő, hasonló életérzést tár föl: „Csillaghálóban hányódunk / partravont halak... nem válthat ki poklainkból / semmi szenvedés...” (*Halak a hálóban*). „E világ nem az én világom...” (*Kibűlt világ*). Vajon jogos a kérdés: „Számíthatok rád, Istenem?” (*Panasz*)

Mi történt itt a Földön a két világégésben s utána, az Isten képmására teremtett emberrel, hogy cserbenhagyottnak vélte/érezte magát s megingott, megrendült hagyományos hite, és megszállá vékonyult? Nemes Nagy Ágnes szoltárkezdő istenszólítása még bensőséges, ám szkeptikussága, kétségeskedése visszajára fordítja a szinte időtlen Isten-ember viszonyt: „Én Istenem, te szép híves patak, / Hová futottál, szökdeltél előlem? / Hol csillapítsam buzgó szomjamat? / S hogy bocsássak meg néked eltűnőben?”

Háromszoros az elbizonytalanító kérdés. Lám, a sziklahitű Jeremiás is szemrehányással, haraggal fordul prófétául rendelőjéhez, mikor már nem bírja prófétai terhét: „Rászedtél, Uram! s én hagytam... Nevetségessé váltam...” (*Jeremiás* 21,7), Babits Jónása pedig megütközik a cserbenhagyáson. Mintha léguressé vált volna a tér: „Örök vihar ront, – nincs egy biztos pont...” Weöres *Zsoltára* szerint.

Rákos egyik kételkedve is istenkereső versének látszólagos képtelenség a címe: *A hitetlen imája*, alcíme pedig *In memoriam Rónay György – beszélgetéseinkre emlékezve*. Emlékszünk, melyik istenes vers nyitotta Ady kötetét, *A minden-titkok verseit?: Hiszek hitetlenül Istenben*. „S mért áhítok? – ez magamnál is, / Óh jaj, nagyobb titok.”

Így szól a zárlat. Miért keres a Föld fia a csalódás után is? Mert szeretné az övének hinni a Végtelent a véges lény. Pascal, a nagyhatású francia gondolkodó vívódásaiban

megvilágosító s további keresésre ösztökélő szavakat vél hallani: „Nem keresnél, ha már meg nem találtál volna.” Vagyis: Isten is keresi teremtményét, de behozhatatlan előnnyel: Ő ismeri fajtánkat.

A hitetlen imája címének jelzője ugyan fosztóképzős, hisz az ima a jelzett szó, és az valóban imádságot ígér, bár Isten nevét nem találjuk a kilencstrófás, plusz egysoros befejezésben: „nem tudtam igazi neved.” Rákos ebben rokona, tanítványa a matematikus-filozófus Pascalnak, akinek párizsi síremlékénél is tisztelgett, vallva vele a fölismerések fölismerését: „A dolgok nem mutatják, hogy nincs Isten / de nem is mutatják kézzelfoghatóan / Isten jelenlétét. Rejtőző Istent mutatnak / csak. Minden magán viseli e bélyeget. Az Úr Jézus – a *Miatyánk* tanításakor – „rejtekekben lévő” Atyáról beszél. (*Máté* 6,6)

Mindenképpen elgondolkodtató és megnyugtató vagy nyugtalanító, ami Hegedűs Loránt református püspök *Jézus és Einstein* című tanulmányában olvasható: Einstein szerint Isten „kifürkészhetetlen”, „kikutathatatlan”, „végtelen magasabbrendű” lény, „gondolaterő”.

Rákos Isten-képe / Isten-élménye kozmikus átéltségre utal: Ő omnipraesens és omnipotens: „mindenkor mindenhol jelen / való vagy...” Így szól *A hitetlen imája* felütése. Továbbá: „a roppant úr a homlokod / szemed napok naprendszerek... tér sem volt még s lettél a tér... és idő lettél az időben / ok az okságnak szövetében...”

Itt ráismerhetünk Aquinói Szent Tamás istenérveire és porszemvoltunkra. Örökös, intenzív mozgásban van, dialektikus cselekvésben: „sodrod szüntelen / öröl, lebont... újraépítéd amit lebontasz”; ezért erősen igés-igeneves a vers, s nem tűri az írásjeleket.

Hogyan tudná megnevezni az emberfia, hisz beszűkítené, antropomorfizálná. Mit vár hát tőle a Föld szegény fia? Hogy megnevezhesse közelítésében s hozzáfordulásában: „mondani vágya / egyetlen szót s nem bír, hiába... úgy szeretne kimondani, / hogy belehal a hallgatásba.” Így hát „hiába kerestelek...” A találkozás, az egymásra lelés kudarcba fullad. A konkrét istenjelenés rendkívüliségében részesülő Ady Sionhegy alattiságán nem tud segíteni „a szép öreg Úr”, nem viheti föl lakóhelyére. A költő a „Hogy hívnak téged...?” kérdésére eltávolodással válaszol.

Az erősen öszövetségi kötődésű Rákos Sándor nemigen tudta kimondani a krisztusi fölhatalmazás révén nyert feltétlen bizalmat, ráhagyatkozást tartalmazó fiúi istenszólítást: Pater Noster – Mi Atyánk. (Úgy, mint a görög liturgiában énekli az áldozópap: „És méltass minket Urunk, hogy bizalommal, elítélés nélkül bátorkodjunk téged mennyei Isten-Atyánknak nevezni és mondani...”)

Az Istennel s önmagával tusakodó, viaskodó Rákos mindig szem előtt tartotta Jákob küzdelmét Valakivel.

Mivel Istennel szemben erősnek bizonyult, áldást nyer, ám hiába kérdi a nevét. Rákos sem bírta az Örökkévalóra ezt a roppant nagy, megkerülhetetlen feladatot. Istenkereső vívódásaiban nyugtalanító kérdéseire egyedül kutatta a választ, úgy, hogy sokáig nem tudta nevének nevezni.

Így hát arra kényszerül a fürkész-kutató elme, hogy *Vak bújócška* címet adjon tapogató keresgélő, istenessé váló versének. Mintha gyermekjáték volna, s a földlakó a tűnő, a hunyó újra és újra. Vajon meddig kell számolnia keserű szájjal, mindun-

talán kudarcot vallva? Mikor lesz Ő a hunyó: a kereső? Magas frekvenciájú – mint annyiszor Rákos verskezdése: „ha nem vagy mért csalog az embert / ha vagy mért vagy annyira rejtve, / hogy létezésed a halandó / ne tudja csak kínlódva sejtse.” (Berszenyiben töretlen még a hit a *Fohászkodás*ban. Művének címe kétséget sem hagy: ő „ohajtva sejt”, nem kínlódva, kimondja: „Léted világít, mint az égő / Nap...” Tehát a külvilágban is, bárhol, mindenütt Isten művét látja. Rákos, élete vége felé tartva azt szögezi le: „Én istenem itt belül / künn kit nem találtam...” (*Változat*).

Miért van így? Hogy közel is van, máskor viszont végtelen nagyságában, amint Izaiásnál megtorpant bennünket a különbségtevése: „...az én gondolataim / nem ti gondolataitok / az én útjaim nem a ti útjaitok.” (Igen, amennyivel „magasabb az ég / a földnél...” (Izajás 56,8–9).

Egyenlő, vagy egyenlőtlen játék? Rákos belemegy, ám csak a hallására támaszkodhat s földi(es) észjárására: „...távoli tört nesz voltál... levélsóhajjal, lombusogással, mint-ha üzentél volna néha.” Jel volt persze, de („kihült nyom... káprázat.”)

A következetes Rákos Sándor levonja a tanulságot: „már nem hiszem, hogy rádtalálok / és nem hiszem, hogy rámtalálhat / késő kegyed...” Ezért többet kér: „...mégis hozzám hajolhatnál, kézzel illetve...” Emberi gesztust remél.

Rákos bibliai ihletésű, előbb tusakodó, majd istenkereső és -közelítő, utóbb istenes és krisztusi versei végül meglelt mederbe torkollanak, elfogadássá, mi több, vallomássá változnak: „szóra bénán leborulok eléd.”

Az *Az aki dudás* – *Csörte* című kötetének nyitóverse – József Attila ars poeticáját juttatja eszünkbe, miszerint, „Aki dudás akar lenni, pokolra kell annak menni! / ott kell annak megtanulni, / hogyan kell a dudát fújni...”

Rákos az öregkor keserveire, nyomorúságaira gondolt, hogyan „kell szállnom, egyre pokolabbra...” Bizony, megdöbbeneti, megriasztja a fiatalabbat a Pokol főnév melléknévi középfokúsítása, s okvetlen fölfigyel az isten-megnevezés megismétlésére kiemelt verspozícióban: befejezőszóként, de most már birtokos személyragosan: „Istenem”. A *hitetlen imájában* nem tudta kimondani / leírni: „...úgy megyek / néven én sem neveztelek.” Úgy vélte, sőt kötetcímmé emelte: *Senki úr Semmibe indul*. A nagy kezdőbetűs Semmi lassanként *valahová*ra módosul: a megnevezhetetlen pedig személynévmásos Úristen, én Istenem lesz. (*Könyörgés jó halálért*), ugyanitt még „te kötábla, te kard” metaforává lényegül. A haláshoz felütésében egyedüli mentségként fohász-kodik: „kihez forduljak istenem”; továbbá: „csillagoknak őre” (*Kis rést, ha nyitnál*). A *Krisztus Szegénye* című versben az *Újszövetség*hez érkezett el: „magához fogad a Názáreti Jézus.” Alázatos elfogadássá válik a költő magatartása: Áldassék a verő kéz, azt is ki tudja mondani, amit Ady írt istenes verse homlokzatára: „Rendben van Úristen... kiáltom én is...”

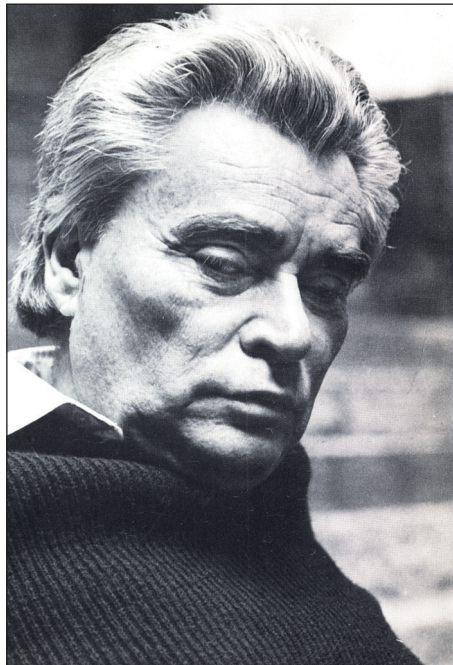
Egyszer csak elmarad a „hitetlenül” határozószó is *Ima* című művében: „ugrásomat / aládúcolta egy megtartó tenyér – én Istenem, hát köszönet ezért is.” Ha van még egy kérése, egy lesz a „kicsinyek” közül: Pár fényes órát kér csupán., Dolgavégezetlenül nem akar távozni: „Fékezd Uram az időt / fogd vissza az estét.”

Hiszi: holta után Nyíló végtelen várja jézusi csodával: „majd száraz lábbal járni a vízen / majd átlépní a nyíló végtelenbe.” Jellemző költőnkre *A bárány lázadása*,

Ábrahám és Izsák története, az ősatya hit és hűségpróbájának továbbírása. A fiú a végső pillanatban fellázad, mégpedig hívő emberhez méltó módon: „áldozat / ha kell / önszántamból / magamat áldozzam...”. Lám, az Üdvözítő önként adta magát a szenvedésre. Megváltás csakis így következhet. A Ne hagyj magamra utolsó kéréseinek egyike (József Attila is ezt kérte halála előérzetében: „Fogadj fiadnak, Istenem”).

Igaz, a lázadó hajlam fölbukkan még Rákosban: „Uram... padlóra küldtél... ez már embertelen – istentelen – kínzás...” (A mű címe: *Rendben van, Úristen*) Rendben van? De hát ki tudná fölemelni, mikor már „féljelen” csupán a jelenléte. Ilyen címen szerkesztette könyvvé a költő hátrahagyott írásait felesége, Szentpál Mónika, 2002-ben. Ezeket a füzetlapokon, olykor egy gyógyszerdobozon fedezhető fel a Rákos-líra egyik fő vonulata: a költő ágyhoz szögezett párbeszédet folytat Istennel. Vége a tusakodásnak. A zsoltáros költő zsoltárt ír, illetve írta, ha kusza betűi olvashatók volnának. Négy és fél sor után a felesége rögzítette a *Zsoltárt*. Hadd idézzem magasfeszültségű felütését: „Uram, Te nem csak a hívők, a hitetlenek istene is vagy / Nyisd meg füled beszédem előtt...” Sötétség után fény, hogy egyszer még fölemelkedjen: „Bűneimmel együtt eléd járulok... Hatalmas a mi Istenünk... Megszabadított kétségeimtől.

1999 adventjén kerekedett egészé az évezredek zsoltárköltészetével rokon konfeszzió, karácsony első napján pedig lezárult földi pályája. Az öregkori, földi féljelen teljes jelenlétté tárgult. A föltárhatatlan föltárult.

Rákos Sándor (1921–1999) (fotó: Vahl Ottó)